

МАМЛЕКЕТТИК ТИЛ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК
STATE LANGUAGE

Сакиева С.С.

*Зав. кафедрой теории и методики начального образования
Джалал-Абадского государственного
университета. д.п.н., доцент.*

*Умарова К., Темирбаева Г.
Аспиранты Джалал-Абадского
государственного университета.*

БАШТАЛГЫЧ БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ АЛГАЧКЫ ТАНДАЛГАН ЭМГЕКТЕР
(2-макала)

ПЕРВЫЕ ИЗБРАННЫЕ ТРУДЫ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
(2-статья)

Sakieva S.S., Umarova K., Temirbaeva G.

FIRST SELECTED ARTICLES OF PRIMARY EDUCATION
(article 2)

Аннотация: Макалада К. Сартбаевдин тандалган эмгектери (6-10-том) жөнүндө сөз болот. Томдуктун ичиндеги материалдар окумуштуунун методикалык колдонмолорунун топтомолорунан тургандыгын белгилөөгө болот. Эң алгач башталгыч мектептердин окуучуларын изложение жана сочинение жазууга үйрөтүү аттуу окуу-методикалык колдонмосунун түп нускасы басылган. Колдонмодо окуучуларга изложение, сочинение кандай пландаштыруу берилген. Аларды оозеки жана жазуу жүзүндө жүргүзүүнүн формалары, сабактын үлгүлөрү, тематикалары, баалоонун ыкмалары, алардын теориялык жана практикалык сунуштары талдоого алынган.

Аннотация: В статье рассматриваются избранные труды (6-10том) К.Сартбаева в статье говорится об избранных трудах, многоотомниках заслуженного учителя Кыргызской Республики, лауреата премии имени И.Арабаева, академика международной общественной академии имени Ч.Айтматова, к.п.н., профессора Каратая Сартбаева, его биографии, высказывания его современников, исследования ученых-исследователей. Ценны педагогическое, методическое наследие ученого, труды, написанные для кыргызских начальных классов, а также педагогическая деятельность. Также речь идет о значении, содержании уроков чтения, внеклассного чтения в начальном образовании.

Annotation: This article deals with selected works (1-5).The article is about the Honored teacher in Kyrgyz Republic, the winner of prize named after I. Arabaev, the Academician of International Social Academy, the Candidate of Pedagogical Science K. Sartbaev's choosen works, his biography, the research works of scientists – educators, contemporaries' ideas about him, his pedagogical, methodological works for Kyrgyz primary classes and about pedagogical assessment, reading lesson's significance in primary education, its content, extra time reading. Teaching native language, the formation of writing skills are looked through in his article.

Түшүнүктөр түшүнүктөр: тандалган эмгек, томдук, башталгыч класстар, методика, кыргыз тили, педагогикалык ишмердүүлүк.

Ключевые слова: избранные труды, учебники для начального образования, методика, кыргызский язык, педагогическое деятельность.

Key words: selected works, books for primary education, pedagogical assessment, method, Kyrgyz language:

«Биринчи класста класстан тышкары окууну өткөрүү» (Фрунзе, Мектеп, 1984, 1000 нуска, көлөмү 56 бет) окуу-методикалык колдонмодо окумуштуу биринчи класста класстан тышкары окууну кандайча өткөрүүгө болот? Биринчи класстын окуучуларынын балдар үчүн жазылган

китептери өз бет алдынча тандап билүүгө жана окууга даярдоо, класстан тышкаркы окуу сабактарынын болжолдуу планы, мугалимдер үчүн методикалык көрсөтмө, класстан тышкаркы окууга ылайык өткөрүлүүчү оюндар берилген. Мындай эмгектер кыргыз башталгыч класстарында алгачкы жаралгандыгын белгилөөгө болот. Эмгекте класстан тышкаркы окууну пландаштырууга, сабактын планын түзүүгө карата бөлүмдөрдүн темалары менен кошо сабактын үлгүлөрү каралып, ал эми класстан тышкаркы окууга ылайык өткөрүлүүчү оюндарга адабий чыгармалардан тандалып алынган чыгармалар сунушталган. Мындай эмгектер мугалимдер үчүн баалуу материал экендиги талашсыз.

Башталгыч билим берүүдө кыргыз тили жана окуу сабактарында уюштурууга карата окуу программаларында, же болбосо 40-жылдардын аягында Э.Бердибаев тарабынан сунушталган баа коюунун өлчөмдөрү болбосо, мындан башка материалдар жокко эссе болгон. Ушул маселеге жооп катары К.Сартбаевдин «Он бир жылдык орто мектептердин 1-4-класстарынын окуучуларынын кыргыз тилинен алган билимине, билгичтигине, машыккандыгына карата баа коюунун нормалары» (Фрунзе, Мектеп, 1989, 200 нуска, көлөмү 36 бет) методикалык колдонмосун көрсөтүүгө болот. Методикалык колдонмодо 6 жашар балдарды окутууда баа койбоонун шарттары, 2-4-класстардын окуучуларынын кыргыз тилинен алган билимине, билгичтигине жана машыгууларына баа коюунун нормалары киргизилген.

1-класста окуган 6 жашар балдарды окутуунун жыйынтыгын көзөмөлдөө жана баалоодо окуучулардын өз алдынча иштерин, мугалимдин суроолоруна жооп бериши кубаттоочу, жактыруучу, көңүл көтөрүүчү формаларын колдонуу сунушталган. Ал эми 6 жашар балдардын сабакка активдүүлүгүн уюштурууда оюндун формаларын ыңгайлуу пайдалануу көрсөтүлгөн.

Окуучулардын грамматика, туура жазуу жана сөз өстүрүү боюнча алган билимдерин, билгичтигин жана машыккандыгын текшерүү жана баалоо окуучулардын оозеки жоопторун текшерүү жана баалоо, жазуу жүзүндөгү жумуштарын текшерүү жана баалоо, грамматикалык тапшырмаларды орундаткандыгын баалоонун жолдору, окуучулардын байланыштуу речин баалоо, окууга машыккандыгын текшерүү жана баалоо, окуучулардын китеп окуу темпи, аны текшерүү жана баалоо, китеп окуунун техникасын өткөрүү жөнүндөгү материалдар класстар боюнча каралган. Кыргыз тилинен каталарды текшерүүнүн формалары, жат жазуунун көлөмү, окуу сабагынан 1 минутада бала канча сөз окуунун өлчөмдөрү сунушталган. Бул эмгек ушул күнгө

чейин кыргыз башталгыч класстарында пайдаланып келе жатат. Баа коюунун өлчөмдөрү кайра иштеле элек. Жалпысынан алганда, бул томдукка жарыяланган эмгектердин түп нускасы кайрадан толукталып басуунун талап кылаары талашсыз.

К.Сартбаев башталгыч класста кыргыз тилин окутуунун бардык формаларын изилдеген окумуштуу катары белгилүү. Тактап айтканда, окумуштуунун орфографияны, стилистиканы, морфологиялык материалдарды окутууга арналган окуу-методикалык колдонмолору окутулуп келе жатат. Окумуштуунун тандалган эмгектеринин 7-томдугу ушундай эмгектеринен түзүлгөн. «Башталгыч класстын окуучуларынын стилистикалык каталары жана аны түзөтүүнүн жолдору» (Фрунзе, 1972, 2500 нуска, көлөмү 72 бет) деген окуу-методикалык колдонмосу ушул максатты көздөгөндүгү байкалат. Методикалык колдонмодо стилистикалык каталар көбүнчө окуучулардын оозеки кебинин жана жазган баяндама, дил баяндарынан жиберилгендиги көрсөтүлөт, т.а. мында окуучулар сүйлөмдү туура түзүүдөн, сөздөрдү өз орду менен колдонууда, сөз тизмектеринин байланышкан, сүйлөм тизмегинде бул же тигил сөздү ашыкча, орунсуз кайталап колдонуудан бир топ эле кемчилдиктери көрсөтүлөт. Ал эми стилистикалык каталардын төмөнкү формалары сунушталган. 1. Фонетикалык эрежелердин бузулушуна байланыштуу жиберилген стилистикалык каталар. 2. Лексикалык-грамматикалык эрежелердин бузулушуна байланыштуу жиберилген стилистикалык каталар. 3. Синтаксистик эрежелердин бузулушуна байланыштуу жиберилген стилистикалык каталар. Бул классификация эмгекте кеңири талдоого алынган.

Лексикалык-орфографиялык жактан жиберилүүчү стилистикалык каталар жана аны оңдоонун жолдорунда сүйлөм тизмегинде сөздөрдү өз орду менен туура пайдалана албаган кемчилдиктер жөнүндө айталат. Лексикалык каталарга кепте синоним, антоним, омоним сөздөрдү туура колдоно билүү, артыкбаш сөздөрдү пайдалануу, курулай кайталоолор, сөздөрдү орунсуз колдонуу айтылуучу ой пикирдин ачык-тактыгын бузуп, анын маанисин төмөндөткөндүгү белгиленет. Ал эми жогорудагыларды жоюуга карата сунуштар иштелген.

Башталгыч класстардын окуучуларынын орфографиялык-стилистикалык, лексикалык-стилистикалык, орфографиялык-стилистикалык каталарды жоюуда техникалык каражаттарды пайдалануу боюнча мугалимдер үчүн теориялык жана практикалык кеңештер берилген. Мындай эмгектердин иштелиши башталгыч класстын мугалимдери үчүн табылгыс баалуу экендиги чындык. Бирок жогорудагыдай эле бул эмгек кайра басылбагандыгы өкүнүчтүү.

70-жылдардан баштап башталгыч билим берүүдө коллективдүү методикалык куралдарды басып чыгаруу актуалдуулукка айланган. Мына ушундай жумуш К.Сартбаев, Б.Рысбекова, Б.Тыныстанов, Б.С.Тетенькин, П.Иманбековдун «Биринчи класстын мугалимдери үчүн методикалык курал» деген жыйнакты (Фрунзе, Мектеп, 1973, 300 нуска, көлөмү 152 бет) белгилөөгө болот. Жыйнактын «Биринчи класста кыргыз тилин окутуу» деген бөлүмү К.Сартбаев тарабынан даярдалган. Бул эмгекте автор 1-класста кыргыз тилин окутуудагы сабатка үйрөтүү, жазууга үйрөтүү, грамматика, жазуу эрежелери, окуу сабагында колдонулуучу ыкмалар, алар менен иштөөнүн, сабакта пайдалануунун жолдору сунушталган.

Кыргыз башталгыч класстарында эне тилин окутуу методикасынын тарыхында дидактикалык материалдардын жыйнагын алгачкы иштеп чыккан К.Сартбаев болгон. Анын «Үчүнчү класстын окуучулары үчүн кыргыз тилинин дидактикалык материалдары» (Фрунзе, Мектеп, 1974, 7500 даана, көлөмү 80 бет) аттуу эмгек окуучулардын өз алдынча иштөөсүнө арналып түзүлгөн. Дидактикалык материалдар 3-класстын кыргыз тили окуу китебининдеги көнүгүүлөрдү толуктоо иретинде түзүлгөн. Өзгөчө 3-класста кыргыз тилин окутууда окуучулардын орфографиялык жана стилистикалык жактан сабаттуулугун арттырууда дидактикалык материалдарды колдонуунун жана туура пайдалануунун жолдору, окуу программасында көрсөтүлгөн жана окуу китебинде берилген тилдик материалдардын терегинде түзүлгөн.

Дидактикалык материалдар кыргыз тилинин белгилүү темаларына ылайык жеңилден-оорго, жөнөкөйдөн татаалга карата деген талапка ылайык түзүлгөн. Үчүнчү класстын окуучуларына ылайык түзүлгөн дидактикалык материалдарга 2-класста окутулган фонетикалык, морфологиялык жана синтаксистик материалдарды жана сөздүн уңгусу менен мүчөсүн, жөнөкөй жана татаал сөздөрдү кошууга болот. Мындан башка да зат, сын, сан, ат атоочтор, этиш, тактооч, сүйлөм, сүйлөмдүн мүчөлөрү, жалаң, жайылма, бир өңчөй мүчөлүү сүйлөмдөрдү, жөнөкөй жана татаал сүйлөм, төл жана бөтөн сөз, айтылышы жана жазылышы бирдей болбогон сөздөр жана байланыштуу кеп кирген. Окутулган тилдик материалдардын өзгөчөлүгүнө жараша дидактикалык карточкалар айрым сөздөрдөн, сөз топторунан, сөз тизмектеринен, сүйлөмдөрдөн, байланыштуу кептен түзүлгөн.

Берилген карточкаларды орундатуунун үлгүлөрү сунушталган. Кээ бир учурларда окуучулардын өзүлөрү ойлонуп сүйлөм түзүүгө, айрым темада баяндама, мазмундама, аңгеме жазууга да

ылайыктуу материалдар берилген. Формасы бузулган сөздөрдү калыбына (оң формасына) келтирүү, суроолор боюнча сүйлөмдөрдү толуктоо, же жайылтуу кашаанын ичиндеги берилген сөздөргө сүйлөмдүн ыңгайына, берген маанисине карата тиешелүү мүчөлөрдү жалгоо менен сүйлөмдөрдү түзүү өңдөнгөн тапшырмалар да тартууланган. Дидактикалык карточкалардын материалынын тематикасы ар түркүн болуу менен окуучуларга билим да, тарбия да берүүгө татыктуу. Дидактикалык материалдарды пайдаланууда мугалимдер аны карточкаларга жазып, окуучуларга тартуулоо керектиги сунушталган. Жалпысынан алганда, дидактикалык материалдар тилдик материалдарды терең өздөштүрүүгө карата бай тажрыйбаларды топтоого багыт бергендиги менен баалуу.

Ушул томдукка окумуштуунун «Мектеп реформасынын талабына ылайык башталгыч класстарда эне тилинин окуу китептеринен пайдаланууга карата методикалык көрсөтмөлөр» (Фрунзе, 1988, 1000 нуска, 52 бет) аттуу методикалык колдонмосу 6 жашар балдарды окутууга карата окуу программасындагы, окуу китебиндеги жаңылыктар, аларды пайдаланууга карата сунуштар орун алган.

Тандалган эмгектердин 8-томдугу окумуштуу тарабынан түзүлгөн окуу программаларынын түп нускасы, конференция, педагогикалык окууларда жасаган докладдары, газета-журналдык макалаларынын түп нускасы берилген. Бул томдук да башка томдуктардай бай материалдар менен толукталгандыгын көрүүгө болот.

Башталгыч мектепте орфографияны окутууга карата өзүнчө саат каралбаганы менен ал ар бир сабакта колдонулуп, үйрөтүлүп келет. Тилдик материалдардын ичинен эң татаал материал катары окутулат. Бала орфографияны терең билмейинче, тилдик материалды жакшы билбегендиги анык. Окумуштуунун методикалык эмгектеринин 9-томдугу ушул проблемага арналган. Томдук Б.Маткеримованын 2006-жылдын 20-23-январындагы «Кыргыз туусу» газетасына «Үзүлгөндү улаган Каратай Сартбаев» деген макаласы менен ачылган. К.Сартбаев даярдоо класстары жана 6 жашар балдарды 1-класстан окутууга карата бир топ эмгектерди жаратты. Ошолордун катарына «Даярдоо класстарында өткөрүлүүчү класстан тышкары окуу жана окуучуларды сабатка үйрөтүү» (Б.Ташматов менен авторлош, Фрунзе, Мектеп, 1983, 64 бет) методикалык колдонмосу даярдоо класстарында класстан тышкары окууну өткөрүүнүн ыкмалары окумуштуу тарабынан сунушталган.

К.Сартбаевдин «Баштадыгыч класстарда кыргыз тилинин орфографиясын окутуу» (1-китеп, Фрунзе, Мектеп, 1983, 1000 нуска, 90 бет) аттуу

темадагы методикалык колдонмосу автордун бир нече жылдар бою жүргүзгөн байкоолорунун жана илимий изилдөөлөрүнүн негизинде жазылган. Анда кыргыз тилин окутууга байланыштуу окуучулардын орфографиялык сабаттуулугун жогорулатуу маселеси каралган.

Аталган илимий иш эки главадан турат. Анын биринчи главасы «Башталгыч класстарда кыргыз тилин жана анын орфографиясын окутуу маселесинин коюлушу жана чечилиши» деп аталат. Мында башталгыч класстардын программаларында, окуу китептеринде орфографиянын берилишине талдоо жүргүзүлгөн. Орфографияны окутуу боюнча жарыкка чыккан эмгектерге, окуу куралдарына көңүл бөлгөн.

Илимий иштин экинчи главасы «Башталгыч класстарда кыргыз тилин фонетикалык материалдарды окутууга байланыштуу окуучулардын сөзүн жана орфографиялык сабаттуулугун арттыруу» жөнүндөгү проблемага арналган. Ошондой эле окумуштуу башталгыч класста тыбыш жана тамганы, созулма жана кыска үндүүлөрдүн жазылышын, муун жана ташымалды, адамдын атынын, фамилиясынын баш тамга менен жазылышына карата сунуштар, аларды окутууга карата сабактын үлгүлөрү берилип, аягында тиркемеде 1932-жылдан берки окуу программаларындагы орфографиялык материалды камтыган маалымат сунушталган.

Ушул эле эмгектин 2-китеби биринчи эмгекти талкуулап тургандай («**Башталгыч класстарда кыргыз тилинин орфографиясын окутуу**», 2-китеп, Фрунзе, Мектеп, 1985, 1000 нуска, көлөмү 80 бет). Башталгыч класстарда кыргыз тилинин орфографиясын окутуу деген методикалык эмгек. Автордун көп жылдардан бери такай жүргүзүп жаткан изилдөөлөрүнүн жыйынтыгы берилген. Эмгек эки главадан турат. Анын биринчи главасы кыргыз тилинин орфографиясын окутуу маселесине арналган. Мында орус графикасынын негизинде азыркы жазууга өтүү менен ушул мезгилге чейин басмада жарык көргөн макалаларга, сын макалаларга, орфографиялык сөздүктөргө талдоо жүргүзүү менен тиешелүү педагогикалык ой-пикирлер баяндалат.

Эмгектин экинчи главасында зат атооч (жалпы жана жеке зат атоочторду окутуудагы орфографиялык жумуштар, зат атоочтун жөндөмө мүчөлөрү менен өзгөрүшү жана анын жазылышын үйрөтүү, зат атоочтун таандык болуп айтылышын окутуу, зат атоочту окутууга байланыштуу окуучулардын кебин өстүрүү), сын атооч түркүмдөрүн окутууга байланыштуу окуучулардын сөзүн жана орфографиялык сабаттуулугун арттыруунун орчундуу маселелери иштелип чыгылган. Окуучулардын орфографиялык сабаттуулугун жогорулатуу, сөзүн өстүрүү боюнча

бир катар чыгармачылык мүнөздөгү жат жазуулар, баяндамадара жана дил баяндар жаздырылып, анын жыйынтыгы анализденген. Эксперименталдык байкоолордо Фрунзе шаарынын, Калинин районунун, Балыкчы шаарынын, Тоң районунун башталгыч мектептеринин окуучуларынын жазуу жумуштары талдоого алынган. Эмгек окуучулардын орфографиялык сабаттуулугун арттырууга арналгандыктан, анда мугалимдерди кызыктырган көптөгөн маселелер боюнча бай материалдарды табууга болот. Жалпысынан алганда, эмгек кыргыз башталгыч класстарында орфографияны окутуу боюнча анын тарыхын изилдеген окумуштуулардын маалыматы, кыргыз орфографиясындагы орчундуу проблемалар, аны чечүүнүн жолдору, кыргыз орфографиясындагы колдонулган принциптер, алдарды башталгыч класста пайдалануу, орфографияны окутуу процессинде колдонуунун теориялык жана практикалык маселелерин талдаган алгачкы эмгек. Жогоруда айтылгандай эле бул эмгек да башкаларга окшоп кайрадан толукталып басылбаган. Учурда башталгыч класста орфографияны үйрөтүүнүн жаңы көз караштары менен толукталган эмгек мугалимге суудай керек болуп турган учуру. Демек, бул эмгектин түп нускасынан пайдаланууга мугалимде толук мүмкүнчүлүк болот деп ойлойбуз.

Тандалган эмгектин 9-томдугун өзгөчө жыйнак деп баалоого болот. Сөз кезеги менен болсун. Жыйнак белгилүү журналист Жумабек Алыкуловдун «Окумуштуунун олуттуу иштери» деген макаласы менен ачылган. Ошону менен макалада окумуштуунун жетишкен ийгиликтери жөнүндө баалуу ойлор, сунуштар берилип, аягында автордун төмөнкү сөздөрү менен аяктайт: «Ошентип биз, айылыбыздагы абройлуу, билинбестен жүрүп, кыргыз элине кыйла эмгектерди жараткан барктуу, нарктуу агабыздын аздыр-көптүр тээ кичине кезинен берки басып өткөн жолуна турнабайды салып, таанышып чыктык. Басып өткөн жолунда баар таап, барктуу иштерди жаратканына жүрөк кубантып сыймыктанууга биз акылуубуз. Чакан айылдан чыккан, чаалыкпай эмгекте бышкан педагог-илимпоз агабыздын ак эмгектери ар убакта бөбөктөргө, тестиер балдарга, жаштарга, мугалимдерге, орчундуу да, олуттуу да». Мындай пикирлерди комментарийлоонун кереги жок деп ойлойбуз.

Томдук андан ары окумуштуунун «Эне тилим – эне сүтүм» деген жыйнагы эне тилине арналган ырлар, макалдар киргизилсе, ал эми «Кыргыз тилин окутууда «Манас» эпосунан пайдалануунун кээ маселелери жөнүндө» деген жыйнагында Манас эпосу кыргыз тилинин лексикалык сөз байлыгынын алтын казынасы, көөнөрбөс кенчи, сын, сан, ат атооч, этиш сөз

түркүмүн окутууда «Манас» эпосун пайдалануунун жолдору, ага практикалык тапшырмалар иштелип чыгылган. Ал эми «Билим, илим жөнүндөгү, макалалар, учкул сөздөр» деген жыйнагы да жогорудагыларды толуктап турат.

Ушул эле томдукта «Ишенаалы Арабаев – кыргыз элинин тунгуч агартуучу окумуштуусу» деп аталган педагогикалык жана методикалык окуу куралы кыргыз элинин тунгуч агартуучу-окумуштуусу Ишенаалы Арабаевдин өмүр таржымалы, педагогикалык жана коомдук-саясий ишмердүүлүгү, түзгөн жана которгон окуу китептери жөнүндө баяндалат. Окуу куралынын бащ сөзүндө И.Арабаевдин калтырган бай мурастарын изилдөө жана иликтөө, аны жалпы журтчулугубузга, элибизге таратуу, окуп-үйрөнүү ишин жолго коюу максатында Ишенаалы Арабаевдин калтырган мурастарын изилдөөгө, үйрөнүүгө жана жайыштууга байланыштуу лаборатория ачылып, иштеп жаткандыгы жөнүндө маалыматтар бар. Эмгекте төмөнкү маселелер каралган: Ишенаалы Арабаев – кыргыздын тунгуч агартуучу окумуштуусу, Ишенаалы Арабаевдин коомдук-саясий ишмердүүлүгү жөнүндө маалыматтар, өз алдынча кыргыз мамлекетин түзүү жөнүндөгү ой-пикирлер, И.Арабаев – агартуучу, педагог окумуштуу, Ишенаалы Арабаев жана «Эркин-Тоо» газетасы, Ишенаалы Арабаевдин окуу китептери жөнүндө Ошондой эле анын «Эркин-Тоо» газетасынын редакциясында алгачкылардан болуп эмгектенип иштегендиги, ага атты да коюп, «Эркин-Тоо» деген макаланы жазгандыгы жөнүндө сөз болот. Ал эми эмгекте өзгөчө басым Ишенаалы Арабаевдин башталгыч класстарга арналган «Алиппе» китептери жөнүндө маалымат берилет. Башталгыч класстарга арналган Э.Арабаевдин «Балдар Алиппеси» жөнүндөгү маалыматта бир топ кызыктуу маалыматтар топтолгон. Эң алгач Э.Арабаев жөнүндө материалдар талкууланып, андан ары ушул күнгө чейинки колдонулган алиппелердин топтому талкууланган. Алардын таблицасы сунушталган. Бул таблицадагы көрсөтүлгөн бардык окуу китептерин окумуштуу тарабынан талданып, алардын кемчилдиктери, жетишкендиктери, сунуштарын менен талданган. Ушул окуу китептеринин түзүлүшүндө И.Арабаевдин өзгөчө орду, ролу бар экендиги баса белгиленген. Эмгектин аягында Ишенаалы Арабаевдин эмгектеринин, котормолорунун, макалаларынын библиографиясы киргизилген.

Ушул эле томдукка окумуштуунун Касым Тыныстанов жөнүндөгү чакан эмгеги киргизилген. Эмгек «Касым Тыныстановдун лингвистикалык, педагогикалык мурастары жөнүндө» деп аталып, анда К.Тыныстановдун педагогикалык мурастары, анын эмгектери кеңири талдоого

алынгандыгын байкоого болот. Профессор Касым Тыныстанов – кыргыз элинен чыккан тунгуч агартуучусу, мамлекеттик-коомдук ишмер, педагог жана журналист, акын жана драматург, котормочу жана көрүнүктүү лингвист, элибиздин профессионалдуу адабиятына алгачкы чыйыр салуучулардын чыгаан өкүлдөрүнүн биринен болуп эсептелгендиги жөнүндөгү материалдар берилген. Ошондой эле Касым Тыныстановдун кыргыз тилинин мектептер үчүн (башталгыч жана орто) алгачкы окуу китептерин түзүп, тил илиминин агарып-көгөрүп өсүшүнө көөнөрбөс из калтырып, анын ар тараптан тамыр жайып өнүгүшүнө алгачкы чыйыр салгандыгы менен баалуулугу талданган. Аягында Касым Тыныстановдун замандаштарынын эскерүүлөрү, жарык көргөн эмгектеринин библиографиясы киргизилген.

10-томдукка окумуштуунун башталгыч класстарга арнап түзгөн окуу программалары, эл аралык, республикалык конференцияларда, педагогикалык окууларда жасаган докладдары, республикалык газета-журналдарга жарыялаган макалаларынын топтому басылган.

Биз жогоруда башталгыч класстарда кыргыз тилин окутууга арналган алгачкы тандалган эмгектердин жыйнагы жөнүндө маалымат берип, алар жөнүндө терен, кенен маалыматты талдоого аракет жасадык. Бул ой пикирлер окумуштуу-методист Каратай Сартбаевдин тегерегинде болгондугу маалым. Окумуштуунун 83 жылдыгына арналган конференцияга арнап чыгарылган библиографиялык көрсөткүчтө 9 окуу китеби (Алиппе, кыргыз тили, эне тили, октябраттар), 29 окуу куралы, жыйнактары, 185, макаласы, 11 жолу радио берүүлөрдө, 39 жолу теле берүүлөрдө сүйлөгөн сөздөрү, 11 макала Каратай агайга арналгандыгы жөнүндө маалымат бар. Ушул маалыматтарды топтоодо канча эмгектер жаралды. Канча адамдар эмгектенди? Кимдер жардам берди? деген мыйзамдуу суроо туулат. Окумуштуунун 53 жылдык эмгегин ким системага салды, ким топтоду? деген суроолордун тегерегинде ойлонууга мажбур болдук. Анда сөздү оңол суроолорго жооп издөөдөн баштасак.

Башталгыч класстар үчүн алгачкы тандалган эмгекти жыйноонун демилгечиси, албетте, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, педагогика жана психология институтунун кыргыз жана орус тилдерин башталгыч класстарда окутуунун технологиясы кафедрасынын окутуучуларынын эмгегин алгач көрсөтүп коюу парз. Мындай жыйнактын материалдарын даярдап, алар менен камсыз кылуу биздин сүйүктүү эжекебиз, окумуштуунун өмүрлүк жары, п.и.к, доцент Агүпү Мураталиева. Жыйнактагы материалдардын ушунча жыл

ичинде сактап, аларды жыйнап жүргөндүгүн биз айтпасак деле бул жерде эжекебиздин айтып бүткүс эмгеги чоң. Ал эми андан ары улаштыруу, жыйнакты түзгөн жана редакциялаган функция, п.и.к., доцент А.Р.Акуновага таандык экендиги белгилүү. Айнуранын жасаган эмгеги биз айтпасак деле көрүнүп турат. Ар бир эмгектин түп нускасын даярдоо бул чоң эмгек. Жогорудагы эмгектердин санын иреттеп, түп нускасы менен басмага даярдоо да чоң жумуш эмеспи. Ал эми буларга көмөк көрсөткөн п.и.д., проф. Дж.Байсаловдун, п.и.к, доценттер Д.К.Омурбаеванын, М.Раимбекованын, Б.С.Чокошевтардын өзүнчө кошкон салымы бар деп ойлойбуз. Ушундай чоң жумушту жасоого шарт түзүп, аларга мүмкүнчүлүк берген университеттин жетекчилерине (ректору т.и.д., проф. Абдырахманов Т.А., окуу иштери боюнча проректору псих.и.к., доцент Коңурбаев Т.К.) да таазим этебиз. Ошондуктан

сиздерге дайыма педагогикалык чыгармачылык, Каратай агайдын арбагы сиздерди колдосун демекчибиз. Жалпысынан алганда, бул тандалган эмгектердин басылышы кыргыз башталгыч класстарындагы алгачкы саамалык деп баалоого болот.

Адабияттар:

1. Сартбаев К. Тандалган эмгектер. 6-том. – Бишкек, Айат. 2013. – 215 б.
2. Сартбаев К. Тандалган эмгектер. 7-том. – Бишкек, Айат. 2013. – 229 б.
3. Сартбаев К. Тандалган эмгектер. 8-том. – Бишкек, Айат. 2013. – 222 б.
4. Сартбаев К. Тандалган эмгектер. 9-том. – Бишкек, Айат. 2013. – 228 б.
5. Сартбаев К. Тандалган эмгектер. 10-том. – Бишкек, Айат. 2013. – 231 б.